

Social Cohesion and Development

Vol 4, No 2 (2009)

The gender dimension of public policies

Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη

Εξομνησία Επιστημονική Επιθεώρηση, Φθινόπωρο 2009, τόμος 4ος, τεύχος 2

Social Cohesion and Development

Biannual Scientific Review, Autumn 2009, volume 4, issue 2

<p>ΘΕΜΑ</p> <p>FOCUS</p> <p>ΑΡΘΡΑ Articles</p> <p>ΣΧΟΛΙΟ Comment</p> <p>ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ Book Reviews</p>	<p><i>Έμφυλες διαστάσεις των δημόσιων πολιτικών</i></p> <p><i>The gender dimension of public policies</i></p> <p>Μαρία Λιαπί and Anna Vougioukas, Policy gaps in integration and reskilling strategies of migrant women</p> <p>Theodoros Alexandridis, Research note on the education and health situation of Roma women in Greece</p> <p>Φωτεινή Μηλιώνη, Έμφυλες διαστάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής</p> <p>Niki Kalavrezou, Gender and access to healthcare in Greece</p> <p>Γεωργία Πετράκη, Τι γίνεται στους χώρους εργασίας; Η επιδημία αυτοκτονιών στη Γαλλία</p> <p>Μαρία Στρατηγίδα (επιμ.), <i>Πολιτικές ιατρικής των φύλων. Ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και εθνικές πρακτικές</i>, (Κ. Κοσιμάτη), Ήρα Έμκε Πουλοπούλου, <i>Η μεταναστευτική πρόκληση</i>, Κατερίνα Βασιλικού, <i>Γυναικεία μετανάστευση και ανθρώπινα δικαιώματα: Μια βιογραφική έρευνα για τις οικιακές βοηθούς από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη</i>, (Β. Λώλης - Ν. Ξυπολυτάς), Καίτη Παπαρήγα-Κωσταθώρα, <i>Βισμάς. Το έγκλημα, η δικη, ο νόμος και οι κοινωνικές αντιλήψεις</i>, (Ν. Καλοσόγια - Τουρνουβίτη), Βασιλική Καντζάρο, <i>Εκπαίδευση και κοινωνία: Κριτική διερεύνηση των κοινωνικών λειτουργιών της εκπαίδευσης</i> (Ε. Πρόκου).</p>
--	---

Ήρα Έμκε Πουλοπούλου, Η Μεταναστευτική πρόκληση Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2007 - Κατερίνα Βασιλικού, Γυναικεία μετανάστευση και ανθρώπινα δικαιώματα: Μια βιογραφική έρευνα για τις οικιακές βοηθούς από τα Βαλκάνια... Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 2007

Βασίλης Λώλης, Νικόλαος Ξυπολυτάς

doi: [10.12681/scad.9547](https://doi.org/10.12681/scad.9547)

Copyright © 2016, Βασίλης Λώλης, Νικόλαος Ξυπολυτάς

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Λώλης Β., & Ξυπολυτάς Ν. (2016). Ήρα Έμκε Πουλοπούλου, Η Μεταναστευτική πρόκληση Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2007 - Κατερίνα Βασιλικού, Γυναικεία μετανάστευση και ανθρώπινα δικαιώματα: Μια βιογραφική έρευνα για τις οικιακές βοηθούς από τα Βαλκάνια. Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 2007. *Social Cohesion and Development*, 4(2), 225–228. <https://doi.org/10.12681/scad.9547>

άλλες δράσεις όπως είναι η οργάνωση ημερίδων και συνεδρίων, όπου γίνεται ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών και πεδίο για συγκρίσεις, καθώς και η έκδοση και διάδοση των αποτελεσμάτων των ερευνητικών πρωτοβουλιών προς το κοινωνικό σύνολο. Σ' αυτό το σημείο το ΚΕΚΜΟΚΟΠ έχει ουσιαστική συμβολή στη διερεύνηση σημαντικών θεμάτων της ελληνικής κοινωνίας καθώς έχει λάβει μέρος σε πολλά προγράμματα και τα ευρήματά τους έχουν αποτυπωθεί σε πολλές εκδόσεις και άρθρα στη χώρα μας και το εξωτερικό.

Κούλα Κασιμάτη
Πάντειο Πανεπιστήμιο

**Έρα Έμκε Πουλοπούλου,
Η Μεταναστευτική πρόκληση**

Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2007

Κατερίνα Βασιλικού,

Γυναικεία μετανάστευση και ανθρώπινα δικαιώματα:

**Μια βιογραφική έρευνα για τις οικιακές βοηθούς
από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη**

Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 2007

Στην εποχή μας το ζήτημα της γυναικείας μετανάστευσης αναδεικνύεται ολοένα και περισσότερο σε κεντρικό θέμα. Σε αντίθεση με προηγούμενες περιόδους όπου οι μετανάστριες αποτελούσαν περιφερειακό αντικείμενο επιστημονικής διερεύνησης, στα πλαίσια των μεταναστευτικών σπουδών, τα τελευταία χρόνια τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα εμφανίζεται η γυναικεία μετανάστευση ως ένα αυτόνομο πεδίο έρευνας με ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούνται από αυτά της εν γένει μεταναστευτικής κίνησης. Στα πλαίσια αυτού του προβληματισμού, εντάσσονται τα βιβλία «*Η Μεταναστευτική Πρόκληση*» της Έρας Έμκε Πουλοπούλου και το βιβλίο της Κατερίνας Βασιλικού, «*Γυναικεία Μετανάστευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα: Μια Βιογραφική Έρευνα για τις Οικιακές Βοηθούς από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη*».

«*Η Μεταναστευτική Πρόκληση*» επιχειρεί να παρουσιάσει το φαινόμενο της μετανάστευσης υπό το πρίσμα πολλών και διαφορετικών παραγόντων. Μέρος αυτής της ευρύτερης ανάλυσης αποτελεί και η παρουσίαση της γυναικείας μετανάστευσης δίνοντας έμφαση στη μακρο-κοινωνιολογική προσέγγιση. Η «*Γυναικεία Μετανάστευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα*» είναι μια ανάλυση που εξετάζει στο μικρο-επίπεδο την περίπτωση των οικιακών εργατριών οι οποίες και αποτελούν ένα πολυάριθμο και ιδιόμορφο εργατικό δυναμικό. Τα δύο αυτά βιβλία συνθέτουν μια εικόνα της ελληνικής συνεισφοράς στον διεθνή ακαδημαϊκό διάλογο γύρω από τη γυναικεία μετανάστευση.

Το βιβλίο της Έμκε – Πουλοπούλου επιχειρεί να παρουσιάσει την μετανάστευση από διάφορες οπτικές γωνίες. Σε μακρο επίπεδο από την πλευρά της οικονομίας, της κοινωνίας και πολιτισμού της χώρας υποδοχής ή προέλευσης. Ενώ σε μικρο επίπεδο από την πλευρά κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών καταστάσεων που αντιμετωπίζουν τα ίδια τα άτομα, μετανάστες ή γηγενείς. Το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ελλάδα παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες και διαφορές με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ομοιότητες περικλείονται κυρίως στην τάση των μεταναστευτικών ρευμάτων να αποτελούνται όλο και περισσότερο από γυναίκες και στις νομικές

ρυθμίσεις των κρατών για νομιμοποίηση των μεταναστών. Οι διαφορές αφορούν κυρίως το πολιτισμικό, κοινωνικό και οικονομικό παρελθόν των μεταναστών ποικίλει ανάλογα τη χώρα, καθώς και το ότι η Ελλάδα ως νέα χώρα υποδοχής δεν έχει δεσμούς με μετανάστες, όπως πρώην αποικίες, ίδια γλώσσα και μακρόχρονη απασχόληση στην οικονομία.

Τα προβλήματα κατά την Έμκε - Πουλοπούλου που αντιμετωπίζει η έρευνα για την εισροή μεταναστών στην Ελλάδα επικεντρώνονται σε 3 κατηγορίες. Η μία αφορά την έλλειψη στατιστικών, που προκύπτει από το γεγονός ότι ο μεταναστευτικός πληθυσμός δεν είναι ένα ομοιογενές σώμα και ένα μεγάλο μέρος έχει εισέλθει χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα κάτι που δυσκολεύει την καταγραφή τους. Σύμφωνα πάντα με τη συγγραφέα, η δεύτερη κατηγορία προβλημάτων αφορά το έλλειμμα έρευνας, διότι οι μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί αφορούν ορισμένους τομείς, δραστηριότητες, περιοχές και εθνικότητες. Αυτό δυσκολεύει τη γενίκευση στο σύνολο των μεταναστών και την εξαγωγή συμπερασμάτων για άλλη ομάδα μεταναστών. Τέλος, το τρίτο πρόβλημα έχει να κάνει με την έλλειψη επίσημων στατιστικών οδηγεί τους μελετητές στην χρησιμοποίηση δημοσιογραφικών πληροφοριών με ερωτήματα επάνω στην αξιοπιστία και αντικειμενικότητα των πηγών αυτών.

Από όλα τα σημαντικά και ενδιαφέροντα θέματα που πραγματεύεται το βιβλίο, εκείνο στο οποίο θα επικεντρωθούμε είναι η γυναικεία μετανάστευση. Μέχρι πρόσφατα η γυναικεία μετανάστευση προσεγγιζόταν περισσότερο ως αποτέλεσμα της ανδρικής μετανάστευσης, παραγνωρίζοντας το γεγονός ότι υπάρχουν ποιοτικοί και ποσοτικοί παράγοντες που την διαφοροποιούν από την αντίστοιχη ανδρική. Σύμφωνα με τη συγγραφέα, οι γυναίκες μετανάστριες απασχολούνται κυρίως σε ελαστικές εργασίες στον τριτογενή τομέα. Παράλληλα δημιουργείται μια παγκόσμια βιομηχανία γυναικείου εργατικού δυναμικού που είναι υπεύθυνη για την μεταφορά και απασχόληση αυτού του δυναμικού. Ως βασική θεωρία προσέγγισης της μετανάστευσης γυναικών από τη συγγραφέα χρησιμοποιείται η φεμινιστική προσέγγιση, η οποία δίνει έμφαση στις γυναίκες ως μετανάστριες και ως εργαζόμενες εστιάζοντας στις επιπτώσεις της μετανάστευσης στο ρόλο και τη θέση της γυναίκας.

Γενικότερα οι γυναίκες αποτελούν εφεδρικό στρατό εργασίας που καλείται να εργαστεί ανάλογα με τις ανάγκες του κεφαλαίου και της αγοράς. Ως προς την απασχόληση των μεταναστριών, η ζήτηση που υπάρχει στις χώρες υποδοχής είναι για τις υποδεέστερες θέσεις της επαγγελματικής ιεραρχίας και γενικά η γυναίκα μετανάστρια θεωρείται φθηνή εργατική δύναμη, πειθήνια και υπάκουη. Οι μετανάστριες αντιμετωπίζουν δύσκολες συνθήκες εργασίας, μεγαλύτερη εκμετάλλευση και έχουν χαμηλότερους μισθούς σε σχέση με τους άνδρες, ανεξάρτητα αν κάνουν την ίδια εργασία ή έχουν τα ίδια προσόντα με αυτούς. Ένα μεγάλο μέρος των γυναικών που μεταναστεύουν εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί. Κατά τη συγγραφέα αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο ρόλος της νοικοκυράς είναι ο μόνος κοινωνικά αποδεκτός ρόλος στη χώρα υποδοχής για τις μετανάστριες. Ως οικιακοί βοηθοί οι γυναίκες αυτές εργάζονται χωρίς εργασιακά δικαιώματα και χωρίς καθορισμένο ωράριο και ημερομίσθιο.

Όπως αναφέρει η συγγραφέας από το τέλος της δεκαετίας του `80 στην Ελλάδα παρατηρείται μια νέα ζήτηση για οικιακές βοηθούς που απασχολούνται με το καθάρισμα των σπιτιών, τη φύλαξη παιδιών και τη φροντίδα ηλικιωμένων. Οι παράγοντες που ευνοούν αυτή την κατάσταση είναι η άνοδος του εισοδήματος και βιοτικού επιπέδου ορισμένων κοινωνικών στρωμάτων που δημιουργεί ζήτηση για ανειδίκευτη ή χαμηλή ειδίκευση οικιακή εργασία, η αύξηση των Ελληνίδων που εργάζονται και η απουσία υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας. Για παράδειγμα, οι λίγοι βρεφονηπιακοί σταθμοί που υπάρχουν και με το ωράριο είναι διαφορετικό από το ωράριο εργασίας των γονιών, δημιουργεί την ανάγκη για την ύπαρξη ενός ατόμου που θα φροντίζει τα παιδιά όταν οι γονείς εργάζονται. Παράλληλα, η απουσία υπηρεσιών υγείας δημιουργεί την ανάγκη φροντίδας ηλικιωμένων στο σπίτι.

Ως προς τη θέση και το ρόλο της γυναίκας στην οικογένεια και την κοινωνία μέσα από τη διαδικασία της μετανάστευσης, εντοπίζονται θετικές και αρνητικές επιδράσεις. Οι γυναίκες

έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην μεταναστευτική διαδικασία διότι όταν μεταναστεύουν ενισχύουν οικονομικά την οικογένειά τους στην χώρα προέλευσης, αλλά και όταν δεν μεταναστεύουν αναλαμβάνουν μόνες τους την φροντίδα του νοικοκυριού στην περίπτωση που ο σύζυγος είναι εκείνος που μεταναστεύει. Στα αρνητικά συγκαταλέγονται η αύξηση της γυναικείας εκμετάλλευσης και η επιβάρυνση με επιπλέον υποχρεώσεις της γυναίκας. Η μετανάστρια έχει διπλή εργασία. Ως εργαζόμενη και ως υπεύθυνη για τις δουλειές του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών. Η έλλειψη δικτύων στήριξης και βοήθειας από την ευρύτερη οικογένεια, η άγνοια της γλώσσας και το γεγονός ότι τις περισσότερες φορές η άδεια εργασίας και παραμονής είναι νομικά εξαρτημένη από το σύζυγο, είναι παράγοντες που συμβάλουν στην αποδυνάμωση της θέσης της μετανάστριας μέσα στην οικογένεια. Από την άλλη πλευρά, θετικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η μετανάστευση για τη γυναίκα οδηγεί στην οικονομική της ανεξαρτησία. Επίσης, η ενίσχυση οικονομικά της οικογένειας από την γυναίκα οδηγεί στην αύξηση του ρόλου και της συμμετοχής της στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσα στην οικογένεια και αναλαμβάνει νέους ρόλους που λειτουργούν ως πηγή αυτοεκτίμησης.

Το βιβλίο της Κατερίνας Βασιλικού *Γυναικεία Μετανάστευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στην ανάλυση της μετανάστευσης. Εν αντιθέσει με μελέτες που εξετάζουν τη γενικότερη γεωγραφική κίνηση των μεταναστών, το συγκεκριμένο πόνημα εστιάζει στις συνέπειες της οικιακής εργασίας στις μετανάστριες. Η επιλογή του συγκεκριμένου επαγγέλματος είναι κάθε άλλο παρά τυχαία. Όπως τονίστηκε και παραπάνω, η οικιακή εργασία μαζί με τα επαγγέλματα της βιομηχανίας του sex αποτελούν τους δύο σημαντικότερους τύπους εργασιών στους οποίους συγκεντρώνονται οι μετανάστριες. Το βιβλίο χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο είναι μια παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου της μετανάστευσης και πως αυτό υπονομεύει την έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το δεύτερο μέρος αφορά τις συνέπειες της οικιακής εργασίας στις μετανάστριες. Η παρουσίαση των συνεπειών αυτών γίνεται μέσα από συνεντεύξεις με οικιακές εργάτριες.

Το πρώτο μέρος (Κεφάλαια 2 και 3) ξεκινά με μια παρουσίαση των ελληνικών στοιχείων για τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς αλλά και την κατηγοριοποίηση των τελευταίων. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι μεταναστευτικοί νόμοι της Ελλάδας. Μέσα από την κριτική παράθεση του νομικού πλαισίου η Κατερίνα Βασιλικού τονίζει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός των μεταναστών είναι ως ένα βαθμό αποτέλεσμα της ίδιας της μεταναστευτικής πολιτικής (σελ. 47-61). Το τρίτο Κεφάλαιο αποτελεί μια ενδελεχή ανάλυση των διεθνών ρυθμίσεων αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η σημασία της ανάλυσης αυτής έγκειται στο ότι η αντιμετώπιση των μεταναστών, τόσο από το κράτος όσο και από την κοινωνία υποδοχής γενικότερα, δεν αποτελεί απλώς μια παράβαση ηθικών κανόνων, η ορθότητα των οποίων μπορεί να γίνει ακόμα και αντικείμενο πολιτικής διαπραγμάτευσης. Αντιθέτως, οι συνθήκες ζωής των μεταναστών σε πολλές χώρες, αλλά συγκεκριμένα στην περίπτωση της Ελλάδας αποτελεί υπονόμηση έως και παραβίαση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το δεύτερο μέρος είναι περισσότερο κοινωνιολογικό και βασίζεται σε μια σειρά συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν με μετανάστριες οικιακές εργάτριες. Η ανάλυση χρησιμοποιεί μια βιογραφική μέθοδο διερεύνησης, αναγνωρίζοντας παράλληλα και τη σημασία της τελευταίας στην ιστορία της μελέτης της μετανάστευσης. Μέσα από τη «φωνή» των μεταναστριών βγαίνουν σημαντικά συμπεράσματα για το πώς η μεταναστευτική διαδικασία αλλά και η οικιακή εργασία επηρεάζουν τις μετανάστριες και θέτουν τα όρια των επιλογών τους.

Από τις συνεντεύξεις με τις οικιακές εργάτριες προκύπτουν μια σειρά από ζητήματα που τονίζουν την αποκαλούμενη «*τρωτότητα*» των οικιακών εργατριών. Η μετανάστευση αρκετών γυναικών από τα Βαλκάνια και τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης σηματοδοτεί για τις γυναίκες αυτές την

αποσύνδεσή τους από τα οικογενειακά και κοινοτικά δίκτυα στήριξης. Οι τεράστιες οικονομικές δυσκολίες μετά την κατάρρευση του σοσιαλισμού στις χώρες προέλευσης φαίνεται να είναι ο κοινός παρανομαστής των συνεντεύξεων που παρατίθενται στο βιβλίο. Αποκομμένες από δίκτυα στήριξης οι μετανάστριες έρχονται σε επαφή με την ελληνική κοινωνία μέσα από το μικρόκοσμο του νοικοκυριού στο οποίο εργάζονται ως εσωτερικές οικιακές εργάτριες. Η απουσία χαρτιών που νομιμοποιεί την παραμονή τους στη χώρα κάνουν την εσωτερική οικιακή εργασία το μόνο τρόπο απασχόλησης που τις κρατάει μακριά από τον κίνδυνο της απέλασης. Παράλληλα όμως, η εργασία σε νοικοκυριά κάνει τις μετανάστριες εξαιρετικά τρωτές σε ταπεινωτικές συνθήκες εργασίας.

Σύμφωνα με τη Βασιλικού, προϊόν τόσο των συνθηκών όσο και του κοινωνικού στίγματος που συνοδεύει τη μετανάστευση, είναι η άρνηση της προηγούμενης ταυτότητας των μεταναστριών. Πρόκειται για ένα σημαντικότατο εύρημα, που στηρίζεται στα δεδομένα της έρευνας και δεν αποτελεί μια *a priori* ιδεολογική τοποθέτηση. Η εργασία τους στα νοικοκυριά μέσα από συνθήκες υποτίμησης και εξάρτησης από την εργοδοτική οικογένεια (έλλειψη προσωπικού χώρου, συνεχής παρουσία εργοδοτών) διασπά την ταυτότητα του εαυτού των μεταναστριών. Η ταυτότητά τους πλέον σμιλεύεται μέσα από την εσωτερικέυση των στερεοτύπων που συνοδεύουν τις μετανάστριες.

Το άλλο ζήτημα που προκύπτει από τις συνεντεύξεις είναι αυτό της κοινωνικής ασφάλισης. Η τελευταία στην περίπτωση της μετανάστευσης είναι σημαντικό να γίνει κατανοητή όχι ως ένα μέτρο κοινωνικής πολιτικής που σκοπό έχει την πρόνοια για τον πολίτη. Για τους μετανάστες η κοινωνική ασφάλιση σημαίνει νόμιμη παρουσία στη χώρα και αποφυγή απέλασης. Το ζήτημα γίνεται περίπλοκο καθώς η απόδοση των εισφορών ασφάλισης από τους εργοδότες κάνει τη μίσθωση μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού οικονομικά ασύμφορη. Έτσι, αυτό που φαίνεται να υπεριοχύει είναι μια άτυπη ασφάλιση των μεταναστριών. Για παράδειγμα, αντιμετώπιση προβλημάτων υγείας από την ίδια την εργοδοτική οικογένεια. Κάτι τέτοιο ωστόσο φαίνεται να συντηρεί την εξάρτηση των οικιακών εργατριών από ένα σύστημα πατρωνίας και να συνεισφέρει στην απουσία δημόσιας αναγνώρισης του προβλήματος.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως το βιβλίο της Κατερίνας Βασιλικού δείχνει με το γλαφυρότερο τρόπο την άλλη όψη του νομίσματος που αφορά τον νέο κοινωνικο-οικονομικό ρόλο της γυναίκας στην Ελλάδα. Ένας ρόλος που έχει να κάνει με την εισοδο των Ελληνίδων στην αγορά εργασίας και τα πλεονεκτήματα που κάτι τέτοιο φέρνει για εκείνες. Ωστόσο, κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται ως ένα βαθμό με ένα βαρύ αντίτιμο. Όπως η ίδια η Βασιλικού τονίζει, *«...πρόκειται για την τρωτότητα που χαρακτηρίζει την καθημερινότητα των γυναικών και σηματοδοτείται με την κατάθλιψη, τον εγκλεισμό, τη μοναξιά, την κούραση ή την ανία, το χωρισμό από τα αγαπημένα πρόσωπα, την εργασία χωρίς κοινωνική αναγνώριση»* (Βασιλικού 2007: 145).

Τα βιβλία των Έμκε - Πουλοπούλου και Βασιλικού θέτουν ως κεντρικό άξονα της γυναικείας μετανάστευσης το ζήτημα της οικιακής εργασίας και τις επιπτώσεις της για την κοινωνική θέση και ρόλο των μεταναστριών. Τον τελευταίο καιρό όλο και περισσότερα άρθρα και έρευνες ασχολούνται με το ζήτημα της οικιακής εργασίας (Κασιμάτη και Μουσουρού 2007, Καμπούρη 2007, Θανοπούλου 2007, Ψημμένος και Σκαμνάκης 2008). Τα δύο βιβλία που παρατέθηκαν είναι ενδεικτικά του συνεχώς αυξανόμενου ενδιαφέροντος της ακαδημαϊκής κοινότητας πάνω στα ζητήματα που αφορούν τη μετανάστευση και εργασία των γυναικών στην Ελλάδα.